

4. Проблеми, пов'язані з такими обставинами, як «Моя дитина самотня, у неї немає друзів...», «Мій син – член якогось угруповання. Що мені робити?»

Важливими моментами в постановці точного психологічного діагнозу, що дозволяє висувати й формулювати подальші гіпотези, є: з'ясування того, наскільки серйозна причина занепокоєння батьків з приводу дитини; з'ясування справжньої позиції батьків стосовно дитини. Обговорення тактики повсякденної поведінки батьків стосовно дитини далі може відбуватися в різних напрямках. Зокрема, доцільно говорити про такі моменти:

1) прямиий вплив є неефективним, особливо коли він базується на негативних прикладах і висловлюваннях;

2) поведінка батьків, яка сприймається й відчувається як тиск, найчастіше тягне за собою не підпорядкування, а опір, негативізм, тобто результат, протилежний бажаному;

3) тиск і контроль призводять лише до одного – стосунки з дитиною псується, набувають небажаного

характеру, що, власне кажучи, і є причиною звернення за психологічною допомогою.

Висновки. Отже, якщо перефразувати, обраний нами за епіграф вислів В.О. Сухомлинського, психологічне супроводження обдарованої дитини та її батьків – це кропітка праця пестити та плекати кожну дитину, доглядати за нею, супроводжувати її та зробити все необхідне для її адаптації у сучасному суспільстві, допомогти в її самореалізації.

Література:

1. Психология одаренности: проблемы, структура, показатели: сборник статей / [ред. М.А. Холодная, О.А. Комаровская и др.]. – Киев: Украинский центр творчества детей и юношества. – 1996. – 100 с.
2. Смутьсон М.Л. Психология развития интеллекта / М.Л. Смутьсон. – Монография. – Київ: Нора – Друк, 2003. – 298 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. – К.: Рад. школа. – 1976-1977. – Т. 3.
4. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.

УДК 159.922.1+37.015.3

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД ДОРОСЛІШАННЯ

Кікінежді О.М., к.психол.н., професор,
завідуюча кафедрою психології, провідний науковий співробітник
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
директор науково-дослідного
Центр з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді
Національної академії педагогічних наук України

У статті представлено механізми дослідження ідентифікації як соціально-психологічного феномену диференціації статі в онтогенезі. В руслі особистісно-егалітарної парадигми утверджується положення про те, що провідним механізмом становлення гендерної ідентичності учнів на різних вікових етапах розвитку виступає статеворольова ідентифікація як процес і результат мотиваційно-ціннісних диспозицій особистості у період її дорослішання. Згідно з теоретичними установками гендерного підходу як особистісно-орієнтованого та егалітарного вибудовується авторська модель статеворольової ідентифікації особистості в онтогенезі. У висунутих вихідних положеннях у контексті гуманістичної, генетичної та когнітивної психології визначається сутність психологічних механізмів та закономірностей функціонування гендерної ідентичності особистості у період її дорослішання.

Ключові слова: *статеворольова ідентифікація, гендерна ідентичність, статева соціалізація особистості, гендерні орієнтації, маскулінно-фемінний-андрогенний конструкт, гендерний образ Я, особистісно-егалітарний підхід, егалітарна свідомість і самосвідомість.*

В статье представлен целостный анализ проблемы идентификации как социально-психологического феномена дифференциации пола в онтогенезисе. Развитие гендерной идентичности подрастающей личности как стержневой характеристики в любой сфере ее жизнедеятельности рассматривается с позиции разных подходов когнитивной, генетической и гуманистической психологии. Разработана авторская модель психологической сущности проблемы гендерной идентификации в онтогенезе. В русле личностно-эгалитарной парадигмы утверждается положение о том, что ведущим механизмом становления гендерной идентичности учащихся на разных возрастных этапах развития выступает полорольовая идентификация как процесс и результат мотивационно-ценностных диспозиций личности в период ее взросления.

Ключевые слова: *полорольовая идентификация, гендерная идентичность, половая социализация личности, полорольовые представления, гендерный стереотип, гендерные компетенции, личностно-эгалитарный подход, маскулинно-феминно-андрогенный конструкт, гендерный образ Я, эгалитарное сознание и самосознание.*

Kikinezhdi O.M. PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF THE FORMATION OF GENDER IDENTITY OF THE PERSON IN THE PERIOD OF MATURATION

The article deals with the concepts of the research identification as social and psychological phenomenon of gender differentiation in ontogenesis. In the context of the personal-egalitarian paradigm it is stated that sex-role identification is the leading mechanism of the formation of person's gender identity on different stages of age development as a process and outcome of motivational dispositions of the person during its maturation. According to theoretical settings of gender approach as an egalitarian consciousness a model of gender-role identification of the person is defined in the ontogeny. Firstly, in the context of humanistic, genetic and cognitive psychology the nature of psychological mechanisms and the patterns of functioning of gender identity of the person in the period of maturation are defined.

Key words: *sex-role identification, gender identity, gender socialization of the person, gender conceptions, masculinity-femininity-androgenic construct gender orientations, gender image «I», personal-egalitarian approach, gender competences, person oriented approach, egalitarian consciousness and self-consciousness.*

Актуальність дослідження становлення гендерної ідентичності особистості в процесі онтогенезу зумовлена соціальною потребою виявлення соціально-психологічних чинників формування гендерної культури молоді, необхідністю вивчення внутрішніх механізмів ототожнення особистості з певними візрцями статевої поведінки, а також демократизацією суспільного життя, утвердженням егалітарних цінностей. Культивування паритетності статей як стратегічного напрямку соціалізації зумовлює необхідність дослідження гендерної ідентичності з позицій різних психологічних підходів, зокрема генетичного та когнітивного.

У контексті «генези здійснення особистості» (С. Максименко) сучасна психологія акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови і самоздійснення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями (Г. Балл, В. Кремень, В. Кравець, В. Москаленко, Т. Титаренко, М. Слюсаревський та ін.). На нашу думку, найвиразніше цей феномен репрезентується в межах гуманістичного та феноменологічного підходів, що дає змогу розкрити питання розвитку суб'єктності, самовираження, набуття «сутнісного Я» в суперечностях життя (І. Бех, М. Боришевський, Т. Говорун, А. Маслоу, В. Роменець, К. Роджерс, В. Татенко та ін.).

Диференціація психології статей потребує виокремлення власне психологічного, а не соціологічного чи іншого змісту (І. Грабовська, Т. Власова, І. Карпенко, О. Кісь, Л. Кобелянська, Т. Мельник, Ю. Стребкова, С. Оксамитна, В. Троян, О. Ярош та ін.). Отримання науково обґрунтованих даних щодо онтогенезу гендерної ідентичності дасть змогу повернути увагу вчених до процесів і результатів самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур. Таким чином, наукова розробка особливостей становлення гендерної ідентичності вимагає інтеграції психологічних досліджень, скерованих у напрямку онтогенезу свідомості та самосвідомості, презентації Я у виборі лінії статевої поведінки, формування психологічних механізмів самовизначення та саморегуляції представників різної статі, що і визначило мету статті.

Методологічні та теоретичні засади дослідження впливають із загальних принципів психологічної науки про єдність свідомості і діяльності, опосередкування зовнішніх впливів внутрішніми умовами, провідну роль діяльності та спілкування у розвитку психіки, системного підходу у дослідженні соціально-психологічних чинників розвитку особистості, викладених у працях Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, П. Чамати, Б. Ломова та ін.; суб'єктно-вчинкову активність індивіда (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, Л. Виготський, В. Роменець, В. Татенко та ін.), міждисциплінарного підходу у наукових дослідженнях. Ідейно-теоретичне підґрунтя аналізу проблем ідентифікації склали концептуальні підходи генетичної, вікової та педагогічної психології щодо закономірностей розвитку особистості, її мотиваційно-потребової сфери, системного підходу в дослідженнях суб'єкта вчинку, які містяться у наукових доробках Г. Балла, І. Беха, Л. Божович, М. Боришевського, Т. Говорун, С. Максименка, Т. Титаренко, І. Чеснокової, В. Ядова та ін. учених. Ідентифікація як емоційно-когнітивний та поведінковий процес ототожнення себе зі значущими іншими актуалізує механізми психічної реальності розвитку ідентичності на рівні індивідуальної і суспільної свідомості, яка має як онто-, так і соціогенетичні корені (К. Абульханова-Славська, В. Геодакян, Г. Костюк, С. Максименко, М. Слюсаревський та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерна ідентифікація розглядається як суб'єктна

та соціально-психологічна реальність у контексті цілісного процесу свідомості і самосвідомості (М. Боришевський, В. Столін), формування еґо-структур у континуумі індивідуального розвитку (Е. Еріксон, Дж. Марсія, Е. Берн), ціннісно-смыслового самовизначення (К. Войтила, В. Франкл, С. Якобсон), когнітивного дозрівання індивіда (А. Бандура, Ж. Піаже, Л. Кольберг), засвоєння когнітивних схем (С. Бем, Ш. Берн, С. Московічі та ін.).

Гене́за гендерної ідентичності досліджувалася залежно від соціальних джерел впливу в контексті процесу соціалізації-інтеріоризації та інтерналізації еталонів, символів, норм статевої поведінки, поширених в етнокультурі, самовизначення та самопрезентації особистості у різних сферах людського буття (Л. Виготський, І. Кон, І. Кльочина, М. Слюсаревський), нарративу (М. Бахтін, В. Біблер, Н. Чепелева), життєвих смислів та цінностей (Б. Братусь, М. Рокич, Дж. Роттер, М. Савчин та ін.).

Гендер як соціально-психологічна характеристика статі особистості виступає тим найважливішим культурним знаком, яким людина оволодіває вже в перші роки свого життя. Будучи невід'ємною складовою зовнішньої і внутрішньої реальності людського життя, біологічна стать у процесі соціалізації оформляється в особливу підсистему особистості в загальній структурі Я-концепції, яку можна окреслити гендерною ідентичністю. Міркуючи про те, яка сила пов'язує психіку, душу і дух в єдине ціле, В. Татенко підкреслює, що «такою онтичною силою володіє наше «Я», яке поєднує, синтезує, інтегрує і знімає в собі організмичне (мозок), психічне (індивід), душевне (особистість) і духовне (суб'єктність) у індивідуально-неповторному, унікальному вчинку життєздійснення, що підносить людську істоту до рівня індивідуальності» [16, с. 69].

В обґрунтуванні дослідницького методу ми спиралась на концепцію Е. Еріксона, в якій соціальна ідентичність розвивається в онтогенезі із поступовою інтеграцією всіх ідентифікацій. Ідентифікацію та ідентичність ми розглядаємо як органічно пов'язані психологічні явища, які знаходяться на різних рівнях становлення особистості і які можна описати як «процес-результат», «мінливість-стабільність», «неперервність-стійкість». Природно, що ці співвідношення не є жорстко зафіксованими дихотоміями, проте їх виділення важливе для виявлення складових гендерної ідентифікації [18].

Нами виявлена ефективність застосування основних положень культурно-історичної концепції Л. Виготського до аналізу проблеми гендерної соціалізації та розвитку механізмів статевої поведінки ідентифікації, а саме: визнання ролі суб'єктної активності в цьому процесі; присвоєння індивідом культурних знаків, створення зони найближчого розвитку відповідно до віку дитини та провідного виду її діяльності, новостворень в психічному розвитку. В основу концепції нашого дослідження покладено розуміння гендерної ідентичності як найважливішого особистісного утворення, активності суб'єкта в оволодінні культурними знаками гендеру (знаннями, увлеченнями) і процесом конструювання гендера на індивідуальному рівні (як реалізацією засвоєного), що знаходить свій вияв у різних взаємодіях, ефектах соціальних репрезентацій та саморепрезентацій (діях, висловлюваннях, оцінках, моделях поведінки тощо).

Діяльнісно-особистісний підхід, провідним методологічним принципом якого є детермінізм, дав змогу розглянути проблеми гендерної соціалізації індивіда як інтерналізацію та інтралізацію особистістю гендерної культури, соціальну індивідуалізацію в людині статевої очікувань навколишнього середовища. Отже, за ідентифікацією утверджується статус інтегрованої інстанції психіки, що перетворює зовнішні соціокультурні гендерні символи в особи-

стісно значущі й осмислені, співвіднесені з власним «Я» цінності і смисли, що впливають на ставлення людини до себе як до чоловіка чи жінки. Звідси – найбільшого значення в інтерпретації гендерних настанов особистості як особливого предмету психологічного вимірювання у межах буттєвого підходу набуває аналіз всієї сукупності станів, просторів і реальностей поведінки, культурно-знаковий простір, а також характер зв'язку між ними (Т. Говорун, І. Кон, Г. Костюк, С. Максименко, В. Мухіна, С. Рубінштейн, М. Слюсаревський, П. Чамата та ін.).

Дослідження явищ гендерної ідентифікації розглядалися у контексті змісту соціостатевих диспозицій особистості, що забезпечило можливість співвіднесення компонентів суб'єктивного світу людини з освоєнням нею певного діапазону гендерних ролей на тому чи іншому етапі її розвитку. Процеси гендерної соціалізації особистості як адаптації до гендерної культури соціуму знаходять своє відображення у засвоєнні та відтворенні в онтогенезі людини соціонормативів статеворольової поведінки. Результатом його вивчення є опис рольової структури особистості, вияв відповідності чи невідповідності її властивостей ролям, дихотомії чи універсалізації статевих ролей. Отже, інтерпретація категорії «соціалізація» охоплює процес засвоєння соціального досвіду та його активне відтворення в системі індивідуалізованих соціальних зв'язків. Аналіз феномену ідентифікації в гендерному аспекті дає можливість розглядати її індикатором статеворольової соціалізації (У. Бронфенбрнер, М. Боришевський, І. Булах, В. Васютинський, Т. Говорун, В. Кравець, В. Москаленко, Ю. Приходько, Т. Титаренко та ін.).

Соціально-конструктивний підхід набув в нашому дослідженні статусу провідного у виявленні соціально-педагогічних чинників гендерної ідентифікації особистості, що дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності – статевотипізованої чи андрогінної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму у представників обох статей (відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної соціалізації (П. Бергер, І. Бех, В. Васютинський, Т. Говорун, Т. Лукман, Е. Кімел, Г. Крайг, В. Кравець, М. Мід, С. Московічі, О. Сухомлинська та ін.). Саме егалітарна соціалізація є співзвучною практиці особистісно-орієнтованого (ненасильницького) підходу в освіті, що виходить із демократичної моделі суспільства.

Як розвиток особистості, так і феномен розвитку гендерної ідентифікації можна розглядати у трьох взаємопов'язаних планах: онтологічному (що включає буття, діяльність особистості), феноменологічному і культурно-історичному (О. Бодальов, Л. Виготський, В. Давидов, В. Зінченко, С. Максименко, В. Мясіщев). Особистість, згідно з Д. Леонт'євим, виступає генератором і перетворювачем смислів і виконує наступні функції: виділення суб'єктом себе з навколишнього світу; виділення, презентація і структуризація суб'єктом своїх відносин зі світом; підпорядкування своєї життєдіяльності стійкій структурі цих відносин. Провідна функція особистості – це смислова регуляція, орієнтування у суб'єкт-об'єктних відносинах [11, с. 19-29]. На принцип двополюсної сутності соціальних ситуацій-як сукупності зовнішніх щодо суб'єкта умов і як сукупності його ставлень до світу, що створює значущі для життєздійснення особистості умови, які приводять до змін в усталеній потребово-мотиваційній системі, постановки нових цілей вказує М. Слюсаревський [15, с. 373-382].

Суб'єктний підхід у сучасній психології гендерного розвитку людини передбачає її розуміння як статевої істоти, цілісної самодіяльної субстанції, інтегрованої на рівні свідомості і діяльності, свідомого й несвідомого, індивідуального і суспільного, біологічного та

соціального в динаміці їхнього взаємозв'язку (С. Рубінштейн, Г. Балл, Б. Братусь, М. Боришевський, І. Кон, С. Максименко, О. Леонт'єв, В. Франкл та ін.).

В інтерпретації процесу гендерної ідентифікації особистості важливою є специфіка структури статевої самосвідомості, сутності соціально-психологічних механізмів соціалізації індивіда. Маскулінність і фемінність як статевоповідні особистісні характеристики представників чоловічої чи жіночої статі, виступають базовими категоріями у аналізі гендерної ідентичності та особистісного розвитку індивіда. Гендерні орієнтації розглядаються важливим індикатором особистісного впливу гендеру, провідним вектором життєдіяльності зростаючої особистості. Гендерна ідентифікація – це процес особистісного самовизначення в сфері гендеру, залежно від гендерної соціалізації в традиційній чи егалітарній сім'ї. Статеворольова ідентичність при цьому постає як багаторівнева складноорганізована структура, що включає в себе основний (базовий) і периферичні комплекси характеристик.

Структура статеворольового самовизначення в рамках системного підходу представлена триєдиною структурою динамічного цілого «Я як хлопчик/дівчинка», «Ми як хлопчики/дівчатка», «Вони – чоловіки/жінки» як соціокультурні еталони фемінності-маскулінності, що дає можливість розглядати гендерну ідентичність як систему поглядів, цінностей, уявлень про «чоловіче»/«жіноче» та загальнолюдське; і, відповідно, виокремлювати, описувати і оперувати всіма складовими статевоповідного образу сутнісного Я, розкривати внутрі- і міжсистемні взаємозв'язки понять і значень (У. Бронфенбрнер, Ш. Берн, М. Боришевський, Т. Говорун, С. Максименко, В. Москаленко, В. Столін).

Зріла особистість регулює свої відносини зі світом, при цьому орієнтується на їх доцільність у системі соціальних досягнень, виконання статевих ролей, особистісних сенсів егалітарного чи традиційного характеру. У цьому ракурсі значний інтерес для нашого дослідження представляє кратологічна теорія В. Васютинського, владно-підвладний зміст соціалізаційних впливів матері, батька та інших членів сім'ї, інтеракційно-кратологічний зміст маскулінності-фемінності. Як підкреслює вчений, «Аналіз маскулінно-фемінних співвідношень в особистісному розвитку кризь призму кратологічних дискурсів дає підстави пов'язати формування фемінності з розгортанням дискурсивних характеристик первинного узалежнення, маскулінності – упорядкування, а андрогінності – вторинного узалежнення. Відтак, андрогінність як симптомокомплекс статеворольових характеристик знаменує досягнення певної особистісної зрілості й завершеності не тільки в сексуально-статевій, а й загалом інтеракційній сфері людського буття» [4, с. 315].

Ідентичність конструюється також як психолого-феноменологічний комплекс, який можна описати і пояснити лише в системі комплексної, множинної причинності. Синергійний підхід реалізує міждисциплінарний напрямок наукового пошуку, зумовлюючи розробку проблем ідентичності не лише в еволюційному, а й у більш широкому контексті: від соціокультурних установок особистості до пошуку смислів буття (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, Б. Братусь, М. Боришевський, Ф. Василіук, О. Леонт'єв, С. Мадді, В. Роменець, В. Слободчиков, Т. Титаренко, В. Франкл та ін. учені). На думку Т. Титаренко, «...особистість стає соціокультурною реальністю, коли осмислює себе і своє життя в певних дискурсах. ...Дискурс – це форма об'єктивної змісту свідомості, що вербально артикулюється. Він регулюється типом раціональності, що домінує в певній соціокультурній традиції. ...Людина як носій дискурсу занурена в дискурсне середовище, яке і є тим єдиним світом, в якому вона існує. Соці-

осемантичні особливості взаємодії особистості і світу на кожному етапі постановки нових життєвих завдань накладають відчутний відбиток на бачення майбутнього. Комунікативна реальність осмислюється як інтерактивна, мова стає знаково-символічним засобом самоконститування» [17, с. 46-47].

Для нашого дослідження важливим також є розгляд гендерної поведінки крізь призму функцій саморегуляції, виокремлених М. Боришевським, які узагальнено можна інтерпретувати як забезпечення суб'єктом збалансованості у взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів детермінації поведінки й успішного досягнення на цій основі особистісно значущої мети [3, с. 158].

Дослідження розвитку конструкту маскулінності-фемінності з позиції генетико-моделюючого підходу (С. Максименко) виступає як опредметнення/розпредметнення ціннісно-сміслових когніцій досліджуваних, як відображення ними наявної життєвої стратегії (актуалізованої гендерної ситуації – як наративної статевоідференційованої (традиційної) чи індивідуалізованої (еґалітарної) соціалізації), а також як пошук – проектування еґалітарних освітніх технологій, адекватних за своїми ключовими параметрами демократичній системі загальнолюдських цінностей, віковим етапам становлення особистості в онтогенезі. У гендерному вимірі це можуть бути конструкти фемінності-маскулінності-андрогінності в когнітивних, емоційних та поведінкових аспектах, що дає змогу розкрити закономірності становлення статево-рольової ідентичності в онтогенезі на основі принципів аналізу за одиницями, історизму, системності та проектування. Розробка положень соціокультурного становлення індивідуальності передбачає моделювання та відтворення «в особливих умовах» гендерної поведінки, що може бути ключем для з'ясування змістово-семантичних і функціональних параметрів її генезису та структури розвитку.

Аналіз теоретичних підходів до проблеми гендерного розвитку людини дозволяє говорити про принципову можливість для побудови цілісної структурно-функціональної, динамічної моделі гендерної ідентичності осо-

бистості. Становлення структури гендерної ідентичності особистості зумовлене її віковою заданістю, яка відображає об'єктивне і забезпечує індивідуалізацію, перетворюючись у суб'єктивну інстанцію. Таким чином, гендерна ідентифікація як інтегративна інстанція психіки людини виявляється через оволодіння психічним потенціалом (життєвими домаганнями, цінностями та цілями), статево-рольовою поведінкою, тілесністю і простором зовнішніх взаємодій (експансією).

Як гендерний суб'єкт особистість входить у суспільство і щохвилино там функціонує. Виокремлення системних елементів гендерної самоідентифікації зумовлене системним підходом, проте в його неklasичному варіанті, коли розгляд цілого відбувається через елементи і способи їх поєднання, але не визначається чіткою ієрархією елементів системи у взаємодії із зовнішнім середовищем (Ш. Берн, Т. Говорун, І. Кон).

Такі загальноновизнані у вітчизняній психології сутнісні, атрибутивні ознаки особистості, як активність, цілісність, унікальність, єдність особистості, а також розгляд їх у контексті дослідження розвитку гендеру стали підґрунтям для вихідних уявлень про складний процес саморозвитку, гетерогенність його механізмів тощо, що знайшло своє втілення у розробці та апробації експериментально-методичних процедур, які уможливають адекватне вивчення механізму гендерної ідентифікації в онтогенезі. Гендерна ідентичність особистості стає результатом складного процесу інтерналізації нормативів поведінки, прийнятих у даній культурі (Л. Виготський, М. Кімел, Г. Костюк, С. Максименко, А. Менегетті, С. Рубінштейн та ін.). Розуміння дитиною того, що «він-хлопчик, вона-дівчинка» сприяє запуску психологічних механізмів, які впливають на якості та установки значущих інших та допомагають «вбудуватися» в структуру її особистості, а також супроводжують реалізацію інших механізмів: ідентифікації, наслідування або імітації, захоплення, покарання, навіювання, чуттєвого пізнання, емпатії, рефлексії, конформності.

Основні лінії нашого підходу витримані в ракурсі ідей гуманістичної, генетичної та когнітивної психології, культурно-історичної концепції Л. Виготського та

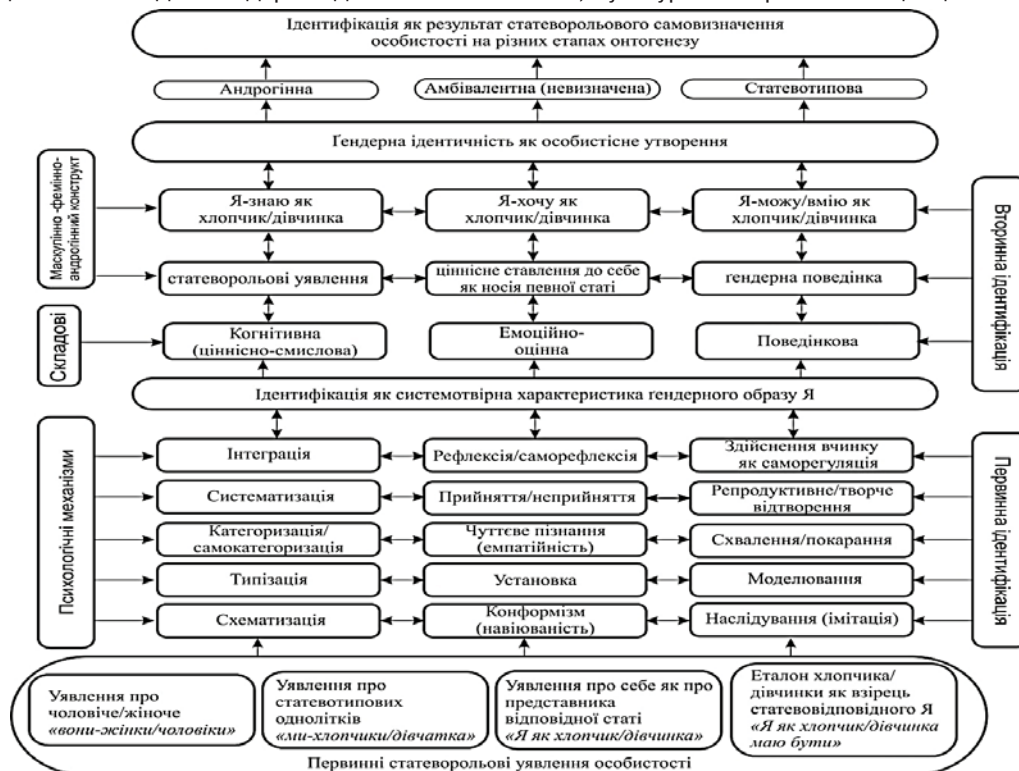

Рисунок 1. Психологічна модель гендерної ідентифікації особистості в процесі онтогенезу

теорії соціального конструювання, за якими постулюється наступне:

- Статеворольова ідентифікація є показником особистісної зрілості, змістовою характеристикою розгортання гендерного Я в людському бутті. Особистісний розвиток індивіда у період дорослішання передбачає соціалізацію (залучення до існуючих в даній культурі цінностей), індивідуалізацію (критичне осмислення наявних цінностей, рух від цінностей наслідуваних, запозичених до індивідуалізованих, формування власної ієрархії цінностей) та універсалізацію (вихід за межі цінностей даної культури, наближення до загальнолюдських цінностей);

- Явище гендерної ідентифікації як універсальний механізм інтеграції та диференціації багатоманітних ідентифікацій в онтогенезі розвитку особистості виступає як ціннісно-смісловне ототожнення себе з представниками певної статі, характерними для них способами поведінки та виконанням соціальних ролей, що включає в себе широкий спектр соціально-психологічних реалій: систему етнокультурних статоворольових приписів, сімейно-рольових взірців, суб'єктне прийняття основних меседжів ЗМІ, сприйняття власного досвіду взаємин статей та життя в статі, осмислене засвоєння особистістю викликів сьогодення;

- Окреслення досліджуваної проблеми можливе за умов розкриття базових складових феномену ідентифікації: зовнішньо-внутрішнє як екзистенційні рівні буття, «маскулінність-фемінність-андрогінність» як категорії особистісні, які наповнюють поняття ідентичності змістом присвоєння широкого спектру особистісних властивостей (Р. Столлер). Гендерна ідентичність при цьому постає як багаторівнева складноорганізована структура, що включає в себе основні (базові) та периферичні компоненти статоворольового Я.

- Гендерну ідентичність ми розглядаємо як внутрішню, інтегральну, динамічну властивість особистості крізь маскулінно-фемінно-андрогінний конструкт, що пов'язана із усвідомленням, переживанням себе носієм певної статі, здатним до самовдосконалення та саморегуляції статоворольової поведінки. Фемінність-маскулінність як різновиди гендерної ідентичності – це конструкти, які формуються в просторі соціокультурних і соціально-психологічних координат, структура і зміст яких змінюється і які представлені в орієнтаціях та поглядах особистості, її установках на виконання гендерних ролей, обов'язків, функцій та властивостей. Гендерна роль і гендерна ідентичність функціонують у процесі соціалізації в системі зворотніх зв'язків, підсилюючи одна одну. Структурними складовими виміру гендерної ідентичності як особистісного утворення виступають когнітивний (ціннісно-смісловий), емоційний (ціннісне ставлення до себе як носія певної статі) і поведінковий (андрогінна чи статовотипова поведінка) компоненти (рис. 1).

Висновки. Таким чином, поняття гендерної ідентифікації як прийняття індивідом певних нормативів поведінки та життєвих цінностей можна розглядати своєрідним віковим континуумом орієнтації: від неусвідомленого наслідування певних статоворольових вимог до свідомого самовизначення та персоніфікації статоворольового Я.

У структурі концепції Я ідентичність виступає в ракурсі мотиваційно-ціннісних диспозицій особистості як симптомокомплекс маскулінно-фемінних властивостей у просторово-часовому вимірі. Ідентифікація на рівні співвіднесення ідеального та реального гендерного Я передбачає аналіз когнітивно-ціннісної, емоційно-оцінної та поведінкової складових. Психологічна модель демонструє такі принципи конструювання гендерної ідентичності: взаємозв'язок та взаємозумовленість соціальних та психологічних процесів на суспільному та індивідуальному рівнях статовор-

ольового самовизначення; диференціацію поведінки за ознакою статі; асиметричність; полярильність-протиставлення; ієрархічність; андро-феміноцентризм або егалітарність, сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкриту та «приховану» дискримінацію, гендерну стереотипізацію тощо.

Гендерна ідентифікація відіграє важливу роль у становленні статової самосвідомості особистості, формуванні у неї образу Я, засвоєнні вимог статоворольової поведінки. Гендерна ідентичність охарактеризована як така, що відзначається усвідомленням статоворольових культурних еталонів і соціально-психологічних настановлень, прийняттям традиційних чи егалітарних моделей поведінки, формуванням его-структур в континуумі маскулінності-фемінності, репрезентацією індивідуального досвіду самопізнання у системі само- та взаємооцінних ставлень, узгодженням і збалансуванням реального та ідеального гендерного Я. Тому «Я» чоловіка/жінки (гендерну ідентичність) як особистісне утворення можна вважати соціально-культурним конструктом фемінності-маскулінності, поміщеним в етноісторичне середовище як приклад егалітарної (андрогінної) поведінки.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов: Пер. с англ. / С. Бем. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
3. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М. Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.
4. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади: монографія / В. Васютинський. – К.: КСУ, 2005. – 492 с.
5. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. / Л.С. Выготский / Под ред. А.Р. Лурия, М.Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – 488 с.
6. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
7. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці: монографія / Г.О. Балл, О.В. Губенко, О.В. Завгородня та ін.; за ред. Г.О. Балла. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 206 с.
8. Кікінежді О.М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: монографія / О.М. Кікінежді. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.
9. Кон И.С. Социологическая психология / И.С. Кон. – М.: Моск. психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПП «МО-ДЭК», 1999. – 560 с.
10. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
11. Леонтьев Д.А. Значение и личностный смысл: две стороны одной медали / Д.А. Леонтьев // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17. – № 5. – С. 19–30.
12. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
13. Роменець В.А. Суб'єкт психічної активності як предмет історичної активності особистості / В.А. Роменець. – К.: Інститут психології АПН України, 1993. – С. 81–82.
14. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – М.: Издательство АН СССР. – 1957. – 328 с.
15. Слюсаревський М.М. Соціальна ситуація та її масштаби у контексті проблеми розвитку особистості // М.М. Слюсаревський // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методологічного семінару АПН України 19 березня 2008 р. – К, 2008. – С. 373–382.
16. Татенко В. Що знає про психіку, душу і дух людський сучасна психологія? // Світогляд. – 2012. – № 2. – С. 62–70.
17. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: [наук. моногр.] / [Т.М. Титаренко, О.Г. Злобіна, Л.А. Лєпіхова та ін.]; за наук. ред. Т.М. Титаренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 512 с.
18. Эриксон Э.Г. Детство и общество / Э.Г. Эриксон. – СПб., 1996. – 592 с.